

РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ: ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД

Г. О. Васьківська,

доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник,

завідувач відділу дидактики

Інституту педагогіки НАПН України

e-mail: gvaskivska@ukr.net

У статті проаналізовано особливості реалізації педагогічних технологій в умовах профільного навчання. Обґрунтовано педагогічні технології, як багатобічний комплексний засіб підвищення якості, ефективності та доступності загальної середньої освіти, що дає змогу за рахунок змін у структурі, змісті, організації освітнього процесу якнайбільше враховувати інтереси, схильності і здібності учнів, створювати можливості для орієнтації освіти старшокласників відповідно до їхніх професійних інтересів і намірів щодо продовження освіти. Схарактеризовано рефлексійно-пізнавальну технологію.

Ключові слова: *педагогічні технології, профільне навчання, діяльнісний підхід, старшокласники, рефлексійно-пізнавальна технологія.*

Постановка проблеми. Соціальні проблеми українського суспільства дедалі відчутніше позначаються на стратегічних і тактичних орієнтирах сучасної освіти. Випускник школи має гнучко адаптуватись у мінливих життєвих ситуаціях, цілеспрямовано використовувати свій потенціал як для самореалізації в професійному і особистому плані, так і в інтересах суспільства, держави. Отже, пріоритетним завданням освітнього процесу в сучасній школі був і є всебічний розвиток школярів і, зокрема, розвиток творчого потенціалу особистості з огляду на Державний стандарт. Відповідно мають науково обґрунтовуватися педагогічні технології, як багатобічний комплексний засіб підвищення якості, ефективності та доступності загальної середньої освіти, що дає змогу за рахунок змін у структурі, змісті, організації освітнього процесу якнайбільше враховувати інтереси, схильності і здібності учнів, створювати можливості для орієнтації освіти старшокласників відповідно до їхніх професійних інтересів і намірів щодо продовження освіти. Для реалізації цих завдань передусім важливо визначитися з пріоритетами в галузі педагогічних технологій.

Сучасні педагогічні технології ще на етапі їх розроблення програмують актуалізацію різноманітних мисленнєвих стратегій, освоєння культурних

зразків мислення, розвиток адекватної рефлексії. Реалізація педагогічних технологій в умовах профільного навчання загалом сприятиме розвитку навичок самоосвіти, самоаналізу, самоконтролю, самооцінки, застосуванню таких надпредметних умінь як узагальнення, аналіз, синтез, порівняння, знаходження подібності й відмінності тощо [8]. З цього погляду однією з цільових орієнтацій педагогічних технологій можна назвати розвиток когнітивних особистісних якостей: мислення, пам'яті, уваги, потреби в постійній самоосвіті, саморозвитку.

Для реалізації завдань профільного навчання особливо важливою є наявність в педагогічних технологіях рефлексійної, аксіологічної та соціально-складових, пов'язаних не тільки з адаптацією учнів до сучасних соціально-економічних умов, але й з участю у відповідних процесах. Це також створюватиме умови для забезпечення ретрансляції, відтворення соціального досвіду, його творчого освоєння, збагачення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати аналізу наукових джерел засвідчили, що педагогічні технології саме в умовах профільного навчання не були предметом цілісних системних досліджень. У окремих працях розглядаються: Л. Бездверна – технологія рейтингової системи навчання біології у профільних класах; Т. Дейніченко – технологія організації педагогічної підтримки з метою диференціації навчання в умовах групової роботи учнів; Н. Дмитренко – проблеми впровадження педагогічних технологій профільного навчання у навчальний процес приватних загальноосвітніх закладів України; Т. Засєкіна – технологія навчання фізики у класах фізико-математичного профілю; О. Кохан – роль інформаційних технологій у процесі профільного навчання; Н. Мацько – застосування проектних технологій у навчанні математики профільних класів; М. Наказний – особливості впровадження лекційно-практичної технології навчання у ліцеї; В. Петров і Л. Русалкіна – інноваційні технології: вплив на свідомість та практичну підготовку учнів у системі профільного навчання; А. Рудик – використання інформаційних технологій у профільному навчанні; Н. Семенова – технологія біологічного експерименту (навчальна програма факультативу для учнів 8–11 класів); Т. Соколовська – інформаційні та комунікаційні технології як складові змісту профільного навчання інформатики; Р. Чернишева – «портфоліо» як пріоритетний напрям реалізації інноваційних педагогічних технологій в умовах допрофільного та профільного навчання та ін.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дидактична характеристика особливостей реалізації педагогічних технологій в умовах профільного навчання.

Виклад основного матеріалу. Наразі можна стверджувати, що технологізація освіти – об'єктивний процес, який постійно розвивається,

здійюються нові технології, які вже вибороли право на існування, виникають інноваційні – для розв’язання стратегічних завдань освіти. Уточнюється і саме поняття «педагогічна технологія», хоча на сучасному етапі налічується понад 300 його визначень. Більшість дослідників розглядають технологію як набір процедур, які оновлюють професійну діяльність вчителя і учнів, гарантуючи кінцевий результат (С. У. Гончаренко, М. В. Кларін, Б. Т. Ліхачов, І. Я. Лернер, П. І. Сікорський та ін.).

За визначенням ЮНЕСКО, поняття «педагогічна технологія» – «системний метод створення, застосування та визначення всього процесу викладання й засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, який ставить за своє завдання оптимізацію форм освіти [7, с. 24]». Для української дидактики пошуки способів оптимізації форм освіти порушувалися задовго до документу ЮНЕСКО. Відомий український дидакт В. О. Онищук ще у 70-ті роки минулого століття підкреслював: «Щоб добитись оптимальних результатів у навчанні, вихованні й розвитку учнів, недостатньо знати, які методи краще використовувати для цього. Треба знати раціональну структуру кожного з них, їх можливі різновиди й умови доцільного використання, тобто те, які прийоми, дії, операції вчителя й учня входять у той чи інший метод і яка послідовність їх раціональніша в різних педагогічних ситуаціях» [4, с. 54]. З іншого боку, як зазначає фахівець у галузі теорії освіти і навчання С. У. Гончаренко, «об’єктивний процес формування суті людини як біосоціальної істоти для педагогіки може бути осмисленим як закон формування суті особистості в результаті її активного внутрішнього і зовнішнього самопрояву і самоутвердження в діяльності, відносинах, спілкуванні» [1, с. 33]. Усе це не вкладається у традиційне розуміння освітнього процесу, а отже, педагогічні технології в умовах профільного навчання також потребують відповідного переосмислення.

До характерних показників педагогічних технологій відносять: прогнозування, педагогічне передбачення особливостей перебігу процесу навчання; конструювання практичної діяльності суб’єктів навчального процесу на основі теоретичного уявлення про сутність педагогічного процесу, принципи його організації, нормативні критерії оцінки діяльності вчителів і учнів. Зазначимо: у цілісному процесі навчання вчителю слід застосовувати одразу кілька технологій. Утім, на практиці це не завжди реалізується. Здебільшого вчитель прагне опанувати і застосувати певну технологію або окремі її елементи. За такого підходу порушується принцип цілісності: процес навчання вимагає всебічного його забезпечення різними технологіями, а самі технології створюють педагогічний ефект, якщо вони цілісні. Процесуальна частина – організаційні засади навчального процесу відповідно до поставлених цілей, методів і форм навчальної діяльності учнів, управління навчальним процесом з боку вчителя,

тобто методи і прийоми його діяльності, діагностика, оцінювання. Отже, структура педагогічної технології максимально пов'язана з навчальним процесом і характеризується такими складниками: а) концептуальна основа; б) змістова частина навчання: цілі навчання – загальні і конкретні; зміст навчального матеріалу; в) процесуальна частина – технологічний процес: організація навчального процесу; методи і форми навчальної діяльності школярів; методи і форми роботи вчителя; діяльність учителя з управління процесом засвоєння матеріалу; діагностика навчального процесу [6, с. 15].

Учень, засвоюючи знання, часто доходить думки, що нова інформація суперечить тій, яку він уже засвоїв. Тобто, відбуваються суперечності між старими, уже засвоєними учнями знаннями, новими фактами, між одними й тими самими за характером знаннями, але нижчого й вищого рівнів, між науковими знаннями й життєвими, практичними. Відбувається рефлексія в оцінці фактів, явищ, літературних героїв, історичних діячів і т.ін. Учні старшого шкільного віку не схильні сліпо сприймати на віру ті чи інші докази, аргументи, вони намагаються все пересіяти через власний суб'єктивний досвід. За традиційного навчання, коли все пояснюється, розтлумачується, учень позбавлений можливості самотужки дійти до розв'язання тієї чи іншої ситуації, а це, безумовно, позбавляє його радості пізнання.

Педагогічні технології в умовах профільного навчання за діяльнісного підходу, але зреалізовані як діяльнісноспрямовані і співдіяльнісні процеси, різняться способами педагогічного впливу на учнів. Діяльнісноспрямований вектор підходу, передусім, передбачає спрямування учнів на всебічний аналіз фактів, подій, явищ, законів, закономірностей, умов, обставин тощо з метою здобуття відповідних знань і набуття певного досвіду максимального їх підпорядкування своїм потребам. Співдіяльнісний вектор підходу передбачає відповідну співпрацю, яка стає надбанням і вчителя, і учнів. Якщо за реалізації першого вектора «Я» учитель домінує, то у другому випадку народжується «спів-Я». Різниця є очевидною і незаперечною, адже Я-вектор діяльнісного підходу накладає відбиток усіх психологічних особливостей «Я» учителя (і негативних також) на «Я» учнів, а за вектора спів-Я учитель стає заручником своєї співдіяльності з учнями, тобто матиме такий статус, як усі.

Основною ідеєю діяльнісного підходу до навчання є залучення нової генерації до культурного середовища шляхом розуміння себе та свого місця у реальності, що оточує, через діяльне освоєння цієї реальності, реалізація принципу єдності діяльності і свідомості. За застосування діяльнісного підходу «суб'єкт активно взаємодіє із зовнішнім об'єктом, шукає й апробує його, «зустрічає» його «пристрасно» та винахідливо» [2, с. 54], а центральне місце в освітньому процесі посідає навчально-пізнавальна діяльність індивіда або групи, що є процесом самопроекування самого учня на основі саморозуміння, рефлексії та

інтелектуальної активності. Учений-дидакт С. У. Гончаренко запропонував визначати активність людини як здатність змінювати навколишню дійсність і саму себе на основі засвоєння нею багатств матеріальної і духовної культури. Як риса особистості, активність проявляється в творчості, вольових актах, спілкуванні.

Ефективність упроваджених педагогічних технологій в умовах профільного навчання була б низькою без урахування таких психолого-педагогічних передумов: вчення про закономірності розумового розвитку учнів і формування у них творчих здібностей, а також про педагогічне керівництво цим процесом; асоціативності засвоєння знань; поетапного формування розумових дій; методів узагальнення і способів пізнання. Отже, враховуючи психолого-педагогічні чинники будь-якої діяльності, що пов'язана з навчанням, ми визначили навчальну технологію, задіяну в умовах профільного навчання, як рефлексійно-пізнавальну технологію, в основі якої є рефлексія як мотивація до пізнання і яка передбачає конструювання змісту освіти не традиційно від знань до учня, а від учня його потреб, інтересів, внутрішньої і зовнішньої мотивації – до необхідних знань і вітагенному досвіду, що уможливорює самовизначення, самореалізацію і самоствердження. У структурі рефлексійно-пізнавальної технології ми виокремили компоненти, які визначають навчальний процес як творчий: рефлексійно-пізнавальні ситуації і їх виявлення; розв'язання рефлексійно-пізнавальних ситуацій на основі гіпотетичного мислення.

За впливу суб'єктів педагогічної взаємодії одне на одного (що зумовлено активністю кожного суб'єкта, їхньою реакцією на дії інших), виникає, за характеристикою О. Ф. Полторак, інтерактивна взаємодія, тобто певне суб'єкт-суб'єктне комунікативне поле, що стимулює потреби учасників навчально-виховного процесу у самоактуалізації і самореалізації [5, с. 300], тобто учитель і учень під час взаємодії перебувають у певній рівновазі, оскільки структурна побудова занять, на яких використовуються технології інтерактивного навчання, змінює саму сутність навчального процесу: «обоє працюють для того, щоб навчатися, ділитися своїми знаннями, досягненнями життєвого досвіду [3, с. 140]», а отже, збагатити свій вітагенний досвід.

Застосування рефлексійно-пізнавальної технології в умовах профільного навчання виступає як засіб упровадження ідей співпраці у навчальний процес. Під час її використання удосконалюються соціальні навички, необхідні для конструювання взаємодії у структурі спільній діяльності, розвиваються емпатійна культура, навички рефлексії і самодіагностики тощо. Водночас, основним джерелом навчального пізнання виступає вітагенний досвід самого учня, а вчитель є головним помічником у засвоєнні і розширенні цього досвіду, розвитку творчих здібностей. Особистісний досвід поповнюється не тільки в учня, а й у вчителя, оскільки в процесі взаємодії відбувається і його перетворення. Саме тому ми розробили рефлексійно-пізнавальну технологію,

адже, рефлексійно-пізнавальна технологія спонукає до рефлексії, розвиває творчі здібності учнів і самостійність їхнього мислення. Учні під час розв'язання проблемно-рефлексійних ситуацій самостійно обирають мету, окреслюють проблеми, заглиблюються в суб'єктивний досвід.

Висновки. Отже, сучасні педагогічні технології в умовах профільного навчання мають бути засновані на діалозі, творчій співпраці з використанням проектних і дослідницьких методів, передбачаючи взаємодопомогу та обмін культурно-інформаційним, духовно-моральним, емоційно-ціннісним досвідом між учасниками освітнього процесу. Така суб'єкт-суб'єктна взаємодія забезпечує продуктивну співпрацю учасників освітнього процесу, сприяє створенню нових, іноді унікальних культурних продуктів пізнавальної діяльності – соціальних, інтелектуальних, культурних тощо. У процесі застосування педагогічних технологій в умовах профільного навчання формуватиметься й накопичуватиметься вітагенний досвід старшокласників у сфері національної, загальнолюдської культури, реалізуватимуться культурологічні засади сімейних, соціальних, суспільних традицій. У такий спосіб в учнів актуалізуватимуться наявні знання, спонукаючи до пошуку нових знань і використання задля цього найрізноманітніших видів діяльності і широкого спектра джерел інформації. Також зумовлюватиметься необхідність застосування знань у нестандартних ситуаціях, зростатиме потреба в розумінні багатозначності інформації з метою співжиття в світі інформаційних потоків, що мають виняткове значення в загальнокультурному розвитку особистості. Тобто, навчальний процес, організований у такий спосіб, коли переважна більшість учнів задіяна у процесі пізнання, сприяє усвідомленню того, що вони вже знають і про що думають. Спільна діяльність учнів у процесі пізнання, засвоєння навчального матеріалу означає, що кожен робить свій індивідуальний внесок, відбувається обмін знаннями, ідеями, способами діяльності і взаємної підтримки, що дає змогу не лише здобувати нові знання, а й усвідомлено обирати майбутню професійну діяльність.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко С. У. Педагогічні закони, закономірності, принципи. Сучасне тлумачення [Текст] / С. У. Гончаренко. – Рівне : Волинські обереги, 2012. – 192 с., с. 33
2. Давыдов, В. В. Проблемы развивающего обучения: опыт теоретического и экспериментального психологического исследования [Текст] / В. В. Давыдов. – М. : Педагогика, 1986. – 240 с.
3. Крутій К. Л. Місце інтерактивних методів навчання педагогів у здійсненні мовленнєвого розвитку дошкільників / К. Л. Крутій // Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Т. Шевченка. – Луганськ, 2004. – №10(78). – С. 140–144. – (Серія: Педагогічні науки)

4. Онищук В. О. Активізація навчання старшокласників [Текст] / В. О. Онищук. – К. : Рад. школа, 1978. – 128 с.

5. Полторак О. Ф. Використання інтерактивних технологій навчання в середніх навчальних закладах освіти [Текст] / О. Ф. Полторак // Наукові записки. – Острог : Вид-во Національного університету «Острозька Академія», 2007. – Вип. 8. – С. 296–303. – (Серія: Психологія і педагогіка).

6. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : учеб. пособ. [Текст] / Г. К. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.

7. Селевко Г. К. Социально-воспитательные технологии [Текст] / Г. К. Селевко. – М. : НИИ школьных технологий, 2005. – 176 с.

8. Vaskivska Halyna O. Didactical determinants use of information and communication technology in process of training of future specialists / Halyna O. Vaskivska // Wiadomości Lekarskie. – Warszawa : Wydawnictwo Aluna, 2017. – Tom LXX. – Nr 4. – S. 838–842. (Scopus).

Васьковская Г.А.

РЕАЛИЗАЦИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ В УСЛОВИЯХ ПРОФИЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ: ДЕЯТЕЛЬНОСТНЫЙ ПОДХОД

В статье проанализированы особенности реализации педагогических технологий в условиях профильного обучения. Обоснованы педагогические технологии, как многостороннее комплексное средство повышения качества, эффективности и доступности общего среднего образования, которое позволяет за счет изменений в структуре, содержании, организации образовательного процесса максимально учитывать интересы, склонности и способности учащихся, создавать возможности для ориентации образования старшеклассников в соответствии с их профессиональных интересов и намерений в отношении продолжения образования. Охарактеризовано рефлексивно-познавательную технологию.

Ключевые слова: педагогические технологии, профильное обучение, деятельностный подход, старшеклассники, рефлексивно-познавательная технология.

Vaskivska H.O.

IMPLEMENTATION OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN THE CONDITIONS OF PROFILE TRAINING: ACTIVITY APPROACH

In the article the characteristic features of active educational-cognitive activity of pupils and create the model of social formation of personality in the process of implementation of pedagogical technologies in the conditions of profile training. Grounded pedagogical technologies as a multilateral comprehensive means of improving the quality, effectiveness and accessibility of General secondary

education, which allows due to changes in the structure, content, organization of the educational process to take into account the interests, aptitudes and abilities of students, create opportunities for the education of pupils in accordance with their professional interests and intentions concerning continuing education. The presented model of the development of high school students in the way of their social development, which can serve as a matrix for the selection of appropriate pedagogical technologies in the conditions of profile training. The author explains that the use of the model involves modeling of situations, role playing, joint problem-solving. The educational process is organized in such a way, when most of the learners involved in the learning process, promotes awareness of what they already know and what they think. Joint activities of students in the learning process, development of educational material means that each makes its individual contribution, there is an exchange of knowledge, ideas, ways of working and mutual support, which allows not only to obtain new knowledge, but to consciously choose the future professional activity.

Key words: *pedagogical technologies, core education, the activity approach, high school students, reflective-cognitive technology.*

Стаття надійшла до редакції 12.06.2018 р.

УДК[378.015.31:159.9.018.2]:811.111

ОПТИМІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ З ПОЗИЦІЙ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

Р.О. Гришкова,

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри англійської мови*

Чорноморського національного університету імені Петра Могили

e-mail: raissagrishkova@gmail.com

Стаття присвячена вирішенню деяких проблем у навчанні англійської мови за професійним спрямуванням, викликаних оптимізацією освітнього процесу у вищій школі. Оптимізація необхідна для дотримання європейських освітніх стандартів та входження України до європейського освітнього простору. Вона передбачає скорочення аудиторних занять на користь збільшення часу для самостійної навчальної діяльності студентів. Автор зосереджує увагу на запровадженні компетентнісного підходу до навчання та